

O ČAKAVSKOM NARJEČJU DANAS

Fenomen čakavštine predstavlja jedno zanimljivo, i te kako aktualno pitanje u kontekstu naše književnosti i kulture, a u jednom osebujnom obliku na našem primorskom prostoru, koji se zacijelo bitno ne razlikuje od položaja čakavštine na ostalom dijelu Jadrana i svugdje ondje, gdje egzistira ona u ovom ili onom obliku, u manjoj ili većoj mjeri.

Čakavski identifikacijski jezični medij u najrazličitijim aspektima u prohujalom vremenskom slijedu predstavljao je značajnu branu pred agresivnim htijenjima tuđinaca, naročito Rima dok je on utjelovljavao u sebi pojam najperfidnijeg imperijalističkog hegemonizma, a i Pešta i Beč u odgovarajućem istom smislu. To i navodi neke ljude na zaključak, kako je objektivno čakavština povijesna kategorija, koja u konačnijem, našem vremenu vegetira kao višeslojeviti anahronizam, koji nema budućnosti.

Čakavština kao lingvistički, filološki fenomen u svojim bogatim, mnogostrukim dimenzijama nalazi se razložno i danas u središtu pažnje znanosti, posebno dijalektologije, jer je riječ o impozantnom mediju u okviru hrvatskog jezika. No dok je istraživanje ove lingvističke, filološke komponente čakavštine ograničeno na užu krug kompetentnih znanstvenika iz ove domene, koja se naravno ne može mehanički odijeliti iz nedjeljive prirode čakavštine, dotle je čakavska književnost kao niz sadržaja i poruka što proizlaze, zrače iz njih neposredno prisutna u javnosti, bez obzira da li je riječ o čakavskom ili nečakavskom prostoru, nezavisno od stupnja intenziteta kojim se ona oglašava u našim užim ili širim relacijama.

Čakavština kao jedna od dijalektalnih književnosti (uz kajkavštinu) unutar povijesti hrvatske književnosti tretira se kao njezin sastavni dio, mada se povremeno poprilično kategorično oglase gledišta, kako je apsurdno govoriti o čakavskoj književnosti kao jednoj osebujnosti hrvatske književnosti, čak i kad je riječ o pukoj etikecijskoj odrednici, što samo dokazuje kako ju se želi mehanički ugurati u okvir hrvatske književnosti bez sagledavanja njenih uočljivih višeznačnosti, priznajući joj gotovo isključivo samo njene uske filološke posebnosti. Iako ova gledišta naravno sama po sebi nisu toliko važna, ona ipak ukazuju na to kako čakavština poradi svoje relativno nezavidne konačnije sudbine može da bude i te kako potcjenjivana razlozima, koji de facto nemaju svoj logičan *raison d'être*, odnosno mogu biti, pa i jesu motivirani masovnom psihozom, koja je apsolutno neprimjerena u našoj kulturnoj situaciji, u kojoj uznastojimo izgrađivati jednu kulturu, koja će uz

nužno kultiviranje i evropeiziranje identificirati našu sudbinu, naša htijenja a hodu k jednoj još sadržajnijoj i čovječnijoj budućnosti.

Prve čakavske pisane identifikacije evidentne su već od 10. stoljeća posredstvom slavenskih riječi u dokumentima napisanim na latinskom jeziku. Veći čakavski tekstovi datiraju iz 13. stoljeća, kao na pr. Istarski razvod iz 1275. godine i Vinodolski zakonik iz 1288. godine. Od 15. stoljeća dolazi do procvata čakavske književnosti, čija se djelotvornost osobito potvrđuje u književnim djelima njenih najistaknutijih predstavnika Marka Marulića, Petra Hektorovića, Hanibala Lucića i Petra Zoranića, da bi kasnije u daljnjem vremenskom slijedu marginalno egzistirala, najčešće vegetirala sve tamo do početka 20. stoljeća, koje označava plodonosno razdoblje novije čakavske književnosti, što se na određeni način ostvaruje i u našim, konačnijim danima, usprkos svih iskušenja kojima je izložena. Ova čakavska književnost 20. stoljeća, što je u laskavom, afirmativnom smislu prepoznatljiva po izvrsnim čakavskim stihovima Vladimira Nazora, a kasnije Mate Balote, Drage Gervaisa i drugih doprinijela je u mnogočem osvjetljavanju mukotrpnog života stanovništva sa čakavskih prostora, kojeg je zadesila nezavidna sudbina, zbog prestrukturiranja oblika života i teške socijalne situacije istarskih, primorskih i dalmatinskih širokih slojeva. Nije ni potrebno naglašavati, kako je manje više cjelokupna čakavska književnost sve do oslobođenja neizbježno bila nadahnuta puntarskom, buntovnom intonacijom, jer je baš puk najdublje i najčvršće svoju antohtonost poistovjećivao i posredstvom čakavštine, koja je kao jedna od najbitnijih oznaka njegova identiteta za njega značila više nego što se to može pretpostaviti, naslutiti. Ona je najsuptilnijim jezičnim instrumentarijem, odnosno čakavskim izražajem medijem dala najautentičniji, najreljefniji iskaz sudbine malih ljudi, seljaka, težaka, ribara, pomoraca i drugih sa naših čakavskih prostora, koji su se kao izrabljivana i ponižena ljudska bića od strane imućnika, obijesne gospode, morali grčevito svim snagama boriti za svoju najprozaičniju ljudsku egzistenciju, za svoje skromno mjesto pod suncem, ali i njihovu organsku povezanost sa ljepotama dragih im pejzažnih kulisa, kao i njihove strastvene težnje za ostvarenjem malih mogućnosti ljudskih punoća, odnosno ljudske sreće, što ih čovjek iznuda i želi iznuditi, usprkos svojoj bijednoj socijalnoj poziciji, već samim tim što je čovjek. Uvjerljivost i neposrednost poezije ovih novijih čakavskih pjesnika je između ostalog i u tome, što su sadržaje i ideale ovih ljudi iskazivali njihovim upotrebnim jezikom, pa je onda apsolutno jasno, što je ta pjesnička čakavska riječ mogla izazvati aktivizaciju njihovih emocionalnih izvorišta. Samo nekoliko fragmenata iz pjesama nekih najboljih čakavskih pjesnika ukazat će nam na višeznačne i sadržajne i izražajne mogućnosti čakavskog stiha, čakavske poezije uopće:

Pokle su me prikovali zlizane za ove daske,
Ja nisan već doma videl, ni svoje zagledal majki.
Si l' cela mi, kuća bela? Si l' mi, majko, prebolela?
More more sinje!

Pokle su me zakopali va ovu drevenu rakvu,
Videl nis bora va šume, ni na nebe sunce žarko,
Si l' se, drveo, osušilo? Si l' se, sunce, ugasilo?
More more sinje!

(Vladimir Nazor — Galiotova pesan)

Piva Sipe, a u glasu mu roštaju makine
velikih brodi, na kih je oganj ložija
i šume mora, ka je mlad prigazija.
Tresu se kaldaje, krv se tali od silne topline,
ugljevlje se prosiplje, padaju gradele,
grme kletve, z lica se rone kaplje črne i debele.

(Mate Balota — Sipe piva)

Saka za nikin nariče: mužen, braton ali sinon.
Sunce ne more osušit suz, ke se niz obrazi toče,
srce jin se od boli grči, brada i usnice drhću,
a ruke i pleća se va krvi i potu kupaju i moče.
Crni rubac je bandera nad sakin bodulskim kominon.

(Ivo Žic Klačić — Bodulke)

Pepić i Franić dva stara kumpanja na cesti batudu tuču.
Sunce pali kot nemo, leno se seni vuču.
Pod bregon more dremje, nigder čoveka ni tića,
ni glasa se ne čuje, leh ona dva batića.

(Drago Gervais — Batuda)

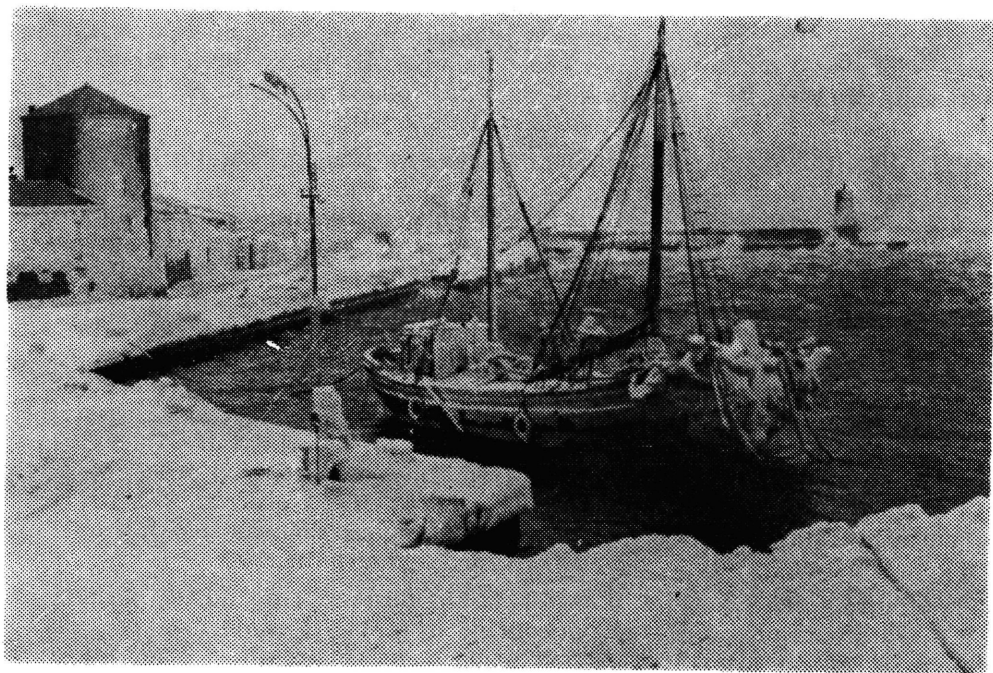
U našem konačnijem vremenu, tamo od oslobođenja do danas i naše čakavske prostore prožeo je duh novog, suvremenog, što je srećom izmijenilo život svih naših ljudi na bolje. Ostvarilo se i postalo normalno mnogo toga, što su prethodni naraštaji samo mogli sanjati. Nestalo je siromaštva i bijede. Čakavski prostori preobrazili su se u svim dimenzijama; stanovništvo zahvaljujući novim izvorima prosperiteta počelo je upravo naglo da se podvrgava suvremenim trendovima, navikama, prihvaćajući pozitivne i negativne odrednice naše, tzv. atomske civilizacije. Unatoč bezbrojnim mogućnostima sadržajnog života, što nam ga omogućava socijalizam, ipak se valjda kao određena neizbježna »bolest« našeg vremena u naš život uvlači i izvjesno otuđenje, zatvaranje u sebe, nedruštvenost, pretjerani naslon na televizijski medij, što je u nizu naših primorskih mjesta prouzrokovalo neki vakuum, kojem se ni u kom slučaju ne smijemo potčiniti. Iako se kulturu danas može konzimirati u obilju vidova, ipak naša kulturna politika, naše osmišljavanje mora biti organizirano, tj. i u sadašnjim uvjetima mi moramo svjesno oduhovljavati svoj život, ukoliko ne želimo postati žrtva potrošačkog mentaliteta, apsurdne dosade i praznine, antikulture i nekulture, negativnih odrednica kozmopolizma i nesimpatične provincijske atmosfere. Naš kulturni život mora biti nadahnut vrijednostima, okrenut unaprijed prema evropskom, svjetskom, što naravno podrazumijeva izgrađivanje, obogaćivanje našeg identiteta u sretnoj sintezi prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Jedan od iskaza naše uže, domaće, primorske identifikacije je i čakavština, čakavski frazarij makar poprilično reduciran, naše ča u nebukvalnom smislu, pogotovo zbog toga što u povodu tog nastaju iskušenja, pa i nesporazumi, koji se objektivno temelje ili na neznanju, ili na nerazumijevanju, ili na nerealnosti, ili jednostavno zbog nesagledavanja stvarne pozicije čakavštine danas, unutar koje ona u razumnom, mogućem opsegu i te kako može, pa i treba na svoj način, biti jedan puni sadržaj na kulturnom planu onog dijela stanovništva, koji se posredstvom nje želi identificirati i predstaviti javnosti, omogućiti

joj jedno osebjuno interpretiranje života, bez obzira što na čakavskim prostorima ima sve više nečakavaca, što je pozitivno jer dokazuje, potvrđuje kako univerzalnijim oblicima idemo u budućnost. Baš zato i čakavština kao pjesnička riječ nije ništa drugo nego jedna simpatična, ravnopravna vrijednost s književnim izričajem, u kojoj i te kako dolazi do izražaja talenat, ako on to stvarno jest. Naša oficijelna kulturna politika odista i polazi s takvih pozicija, što je vidljivo i u Istri, i u Dalmaciji, i u nas, u Hrvatskom primorju. Kulturni sadržaji čakavskog medija samo mogu i trebaju upotpuniti sve kulturne manifestacije, biti prisutni pomalo svugdje, negdje u vrtiću, u osnovnoj, srednjoj školi, naravno bez nametanja, ali ne i bez entuzijazma, bez kojeg se ne može ništa potaći. Maksim Gorki je s pronicljivom oštrinom izrekao poznatu misao: »Za lijenog čovjeka ništa nema smisla, cijeli svijet uključujući i njega samog suvišan mu je...» Sigurno da dobrim djelom pozicija, moguća rezonanca čakavštine zavisi od umješnosti njenog podastiranja u određenoj sredini. Nema nikakvog razloga da ju se nameće bilo kome, ona samo treba da je prisutna, gdje je htijenje za njome prirodno, neizbježno. Činjenica je da bi ona u još koliko-toliko nekadašnjim patrijarhalnim, sada samo djelomično nazovi čakavskim jezgrama, kao što su to neka mjesat na Krku, u Istri, u Novom Vinodolskom, u Senju, pa i drugdje na čakavskom prostoru mogla nesumnjivo biti u efektnijem obliku doprinos obogaćivanju nekih dimenzija kulturnog života.

Naravno da treba biti svjestan mnogočeg, što objektivno ne ide čakavštini u prilog, mada to još uvijek ne dovodi u pitanje njezino moguće egzistiranje, makar u reduciranom obliku, iz jednostavnog razloga što se ni jedan fenomen u životu, još manje u kulturi može dokinuti, ukoliko postoji prirodna, nužna motivacija za njegovo postojanje. Pokušajmo iz htijenja osvjetljavanja njezine moguće pozicije u ovom trenutku da naznačimo samo neke argumente, koji obesnažuju njen preostali život: apsolutna dominacija književnog jezika odnosno obuhvaćanje sve omladine u škole u kojima se uči, izučava književni jezik; brzo iščezavanje preostalih starijih čakavskih naraštaja koji u svom upotrebnom jeziku posjeduju poprilično čakavske leksike; sve manje čakavaca na čakavskim prostorima; dečakaviziranje samih čakavaca; agresivnost kozmopolitskih sadržaja posredstvom turizma i drugih oblika komuniciranja, nezavisno od toga, da li je riječ o njihovim odrednicama, bilo s pozitivnim, bilo s negativnim predznakom; kompromitiranje pjesničke čakavštine pomoću čakavskih skribomana; ne uvijek objašnjava averzija nekih ljudi, pa i samih čakavaca prema čakavštini, kao tobože određenom vidu anahronizma, primitivizma; slaba organiziranost samih čakavaca i neadekvatno, nespretno animiranje publike, koja se prema čakavštini odnosi benevolentno i još niz razloga, što bi stvarno moglo biti predmet neke zanimljive sociološke rasprave. U svakom slučaju dobro poznavanje ovih, da tako kažemo, kontraargumenata pomaže da se adekvatnije sagleda cijeli niz pitanja, koja valja imati pred sobom prilikom fiksacije njene stvarne pozicije u kontekstu naše kulturne politike uopće.

I na kraju valja naglasiti da osvjetljavanje stvarne pozicije čakavštine danas u nas ne predstavlja nikakav plaidoyer u smislu njezine obrane, što bi samo po sebi bilo apsurdno, budući da smo u potpunosti svjesni, kako je riječ o jednom simpatičnom filološkom i ne samo filološkom fenomenu koji nastaje razlozima jezičnog i književnog razvoja, koji su jači od njega, ali koji će još dugo, unatoč redukcijama koje će ga obesnaživati, biti medij kojim

će se identificirati neki ljudi sa čakavskih prostora, bilo u smislu svoje elementarne autohtonosti, bilo kroz htijenja da najbolje izraze svoja pjesnička ozračnja (ne smijemo smetnuti sa uma da je najbolje, najgenijalnije djelo naših jugoslavenskih književnosti »Balade Petrice Kerempuha« Miroslava Krleže napisano na kajkavskom narječju, i to jezikom kajkavskih pisaca 17. i 18. stoljeća). Prema tome čakavština, čakavski pjesnik, osvjedočeno čakavsko pjesničko, književno djelo jeste medij, umjetnik, pjesnik, pjesma, književno djelo, u vrijednosnom smislu, kao i svi ovi navedeni pojmovi na književnom jeziku. To je naročito važno podvući zbog toga, što je malograđanski provincijski mentalitet sklon da u poltronstvu prema pomodnom, prividnosuvremenom zanemari, potcijeni i one književne, kulturne i druge vrijednosti, koje ne samo da još egzistiraju, nego i te kako obogaćuju naš književni, kulturni realitet, kao što je to slučaj sa našom čakavštinom!

Sl. 137 — Trabakul u senjskoj luci, zima 1956.